
Бранислав Бркић,
Душан Мрђеновић
и Вељко Топаловић,
априла 2018, прослављају
30 година АИЗ Досије.
Фирма је могла да приушти
најјефтиније паметне сатове.

ЗАХВАЛНИЦА

Током претходних четврти века имали смо јединствену прилику да служимо Мирослављевом јеванђељу и посмајрамо како књиџа ошвара срца већине људи са којима дође у додир. Истовремено, пред нашим очима одбијала се од министара, државних службеника, ђа и црквених великодостојника, који су смајрали да је највише место с којим се одлучује о Мирослављевом јеванђељу овоземаљско. Ово је покушај схватања деловања Божјеј промисла, који, чини нам се, указује да подједнаку захвалношћу дујемо и људима који су подухватили сајлишати.

• Фебруара **1966.** основана је прва комисија за Мирослављево јеванђеље (два месеца пре него што се родио Вељко Топаловић, један од приређивача факсимила). Члан комисије је

и мр Вера Вуловић (Радосављевић).

• Највећи издавачи тог доба покушали су да издају фототипско издање, али ником није дозвољено ни да сниме рукопис.

• **1992.** године основан је Фонд Мирослављево јеванђеље, који је, првог дана прикупио 745.000 ондашњих немачких марака, а потом су водеће српске фирме наставиле да улажу средства до “потребних” 1.628.460 DEM.

• **1994.** Досије одлучује да уради копију фототипског издања

Мирослављевог јеванђеља из 1897. године. Фото Тони обавља снимање, а Вељко Топаловић и Душан Мрђеновић посвећују се приређивању издања.

• Вељко претражује све текстове о Мирослављевом јеванђељу у Народној библиотеци. Испоставља се да су шутори подаци из енциклопедија већином нетачни. Кључни текст је рад Ђорђа Сп. Радојичића из 1942. године: Узбуна око нестанка Мирослављевог јеванђеља 1903. године. У претраживању периодике

помажу му Живко Дробац, шеф магацина Народне библиотеке и његови сарадници Славен Попара и Љубомир Бранковић. Ђорђе Митровић, кустос Историјског музеја Србије опрема Историјат ретким фотографијама. Вељко

и Душан прикупљају податке из Библиотеке Српске Патријаршије, Универзитетске библиотеке, Руске националне библиотеке... Александар Палавестра реконструира печат хумског кнеза Мирослава и прави лого целог подухвата. Из књиге Александра Палавестре, Душана Спасића и Душана Мрђеновића Родословне таблице српских династија и властеле преузети су делови који се односе на Немањиће, Обреновиће и Карађорђевиће. Из књиге Душана Мрђеновића Устави и владе Кнежевине Србије, Краљевине Србије, Краљевине СХС и Краљевине Југославије, преузети су састави влада из периода које обрађује Историјат.

• Бранка Иванић, кустос Народног музеја задужена за Мирослављево јеванђеље, показује рукопис Вељку и Душану. Они се крсте

и љубе књигу коју су у својим рукама држали Немањићи, Обреновићи, Карађорђевићи, српски монаси, војници, научници...

• Јеванђеље се чува у некаквој дрвеној кутији, на којој је једна кустоскиња раније, како кажу у Музеју, одмарала ноге. Музеј има само неколико прастарих слајдова иницијала, малог формата и неупотребљивих јер су боје избледеле. Душан добија идеју да се направи и Каталог минијатура, али чини се да је то немогуће јер низу домаћих и страних издавача није допуштено било какво снимање. Досије тражи дозволу за снимање једне странице оригинала за потребе „публикације посвећене Мирослављевом јеванђељу“.

• Управник Музеја, Јевта Јевтовић, то одобрава. Сутрадан,

Досије тражи дозволу за снимање три странице – одобрено. Најзад, Вељко излази са идејом да се тражи одобрење за снимање свих страница које нису штампане у пуном колору у издању од пре 100 година, јер Музеј нема ниједан употребљив снимак – одобрено.

- Као у сну, дозвола за снимање оригинала добијена је без икаквог подмићивања, без икаквог очекиваног отпора. Слајд филмове, које нико други од пријатеља приређивача у Европи није

могао да нађе, обезбедио је Петар Милатовић Острошки, а пла-

тио их је Александар Топаловић.

- Снимању су присуствовали: чувар Милош Кљајић, фотограф Веселин Милуновић, Вељко Топаловић, сликар Љубисав Милуновић, кустос Бранка Иванић и Душан Мрђеновић. У дрвеној кутији налази се Мирослављево јеванђеље.

- Одобрење управника Народног музеја, Јевте Јевтовића, односило се на снимање свих страница које нису у колору у издању из 19-ог века, односно 320 од 360 страница. Чetrдесет страница, које је, због уштеде, Љубомир Стојановић био принуђен да изабере, морале су да се прилагоде штампанима и да се комбинују са упола умањеним страницама штампаним у две боје, те у књизи нису све странице поређане по тачном редоследу. Током снимања 1994, испоставило се да трагање за страницама које су одобрене

за снимање изискује вишеструко прелиставање оригинала и ризик од оштећења, те је донета одлука да се сниме све странице по реду. Снимци Веселина Милуновића остали су до данас најбољи снимци Мирослављевог јеванђеља. Посебну вредност даје им што су урађени пре конзервације. Све је прошло толико глатко са савршеним резултатом и приређивачима се чини да су они ти који су изабрани. Касније, током година, схватају да Бог баш и није имао неки избор – сви други су одустали већ на првом кораку.

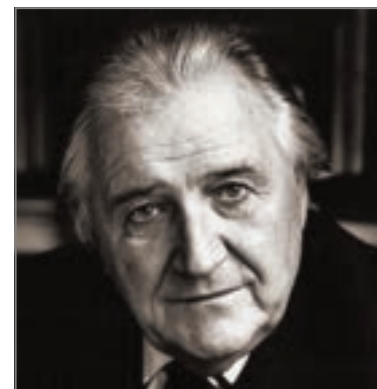
- Досије пише и преводи на руски молбу Руској националној библиотеци Салтикова-Шчедрина да сниме предњу и задњу страну листа бр. 166 Мирослављевог јеванђеља – Собр. Успенског F. п. I 83. Управник Јевтовић потписује ту молбу и шаље у име Народног музеја. Нема одговора.

- Посредством Ђуре Загорца, Петроградски лист у Руској националној библиотеци у Санктпетербургу снимио је

Властимир Нешић, кога том приликом обавештавају да су већ послали снимке у Народног музеј, али Музеј није о томе обавестио Досије.

- Исте године, Дејан Медаковић, председник САНУ, Мирослав Пантић, потпредседник и Предраг Палавестра, секретар одељења за језик и књижевност прикључују се подухвату као

стручни сарадници. Мирослав Панћић преводи уговор о ази-лу кнеза Мирослава и допуњује Историјат писмима Љубомира Стојановића из Беча. Стручни сарадници, Балканолошки ин-

ститут САНУ и Драгомир Ацовић одобравају текст Историјата. Бранка Иванић пише текст о

иницијалима Мирослављевог јеванђеља. Вера Радосављевић, конзерватор, потписује уговор да се објави и њен текст о Мирослављевом јеванђељу.

- Наредне, **1995.** године, после тромесечних преговора, у присуству академика Панћића и заменика министра културе Бранислава Брборића и Раде-та Бегенишића, Јевта Јевтовић, директор Народног музеја, и

Миломир Петровић, управник Народне библиотеке Србије, потписују са Досијеом уговор о заједничком издању факсимила.

- Дан по потписивању Уговора, Народна библиотека и Народни музеј одустају од истог јер им је из министарства културе Републике Србије стигло обавештење да је „с највишег места одлучено да се у то не иде“. Вељко и Душан траже да им се та одлука преда у писаном облику, али заменик

Брборић каже да је то усмена одлука, те да није у могућности да им било шта преда.

- Године **1997.** Службени лист се консултује са Милорадом Ек-

мечићем и Добрицом Ћосићем. Од академика траже мишљење о могућој сарадњи са Досијеом упркос усменој државној забрани. „То није издавачки подухват, то је издавачка мисија коју може да уради само Досије уз финансијску помоћ Службеног листа“ - саветује их Ћосић. Благоје Ни-

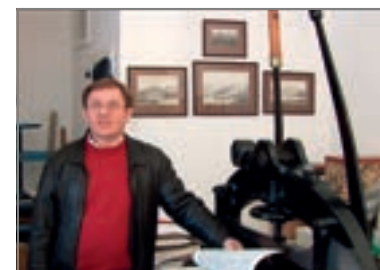

колић, директор, и Братимир

Гарић, главни уредник Службеног листа одлучују да уђу у подухват.

- Прихвата се предлог Досијеа да се цео посао уради у Јоханесбург, како би избегли евентуална ометања у Србији. Тамо живи један од оснивача Досијеа, Бранислав Бркић, који има одлично опремљен студио за припрему за штампу.

- Књиговезац-рестауратор Ра-

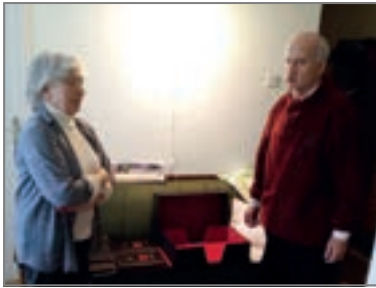

домир Ерић црта скице и пише упутства за књиговесце у Јужној

Африци. Стева Огњеновић пристаје да контролише штампу у Јоханесбургу, када до ње дође.

- Родитељи Бранислава Бркића,

Илинка и Јово, преносе слајдове у Јоханесбург. За сваки случај, сакрили у их у кутијице за кајмак и слично (тада је то још могло да се уноси у авион).

- Досије започиње припрему за штампу у студију Ласервулф у Јоханесбургу. Испоставља се да не постоји програм за исправљање страница нераскоричене књиге. Уз Бркићеве савете, Вељко после месец дана проналази решење које поставља странице прецизно у делић милиметра, али тадашње, приређивачима доступне, машине нису у стању да обраде толику количину података. Дан касније Епл избацује нови *iMac*, који може да савлада те задатке. Но, потребно је 24 радна сата по једној страници. Уместо планираних 3 месеца за завршетак целог посла, испоставља се да ће само за припрему за штампу бити потребно годину и по дана. Слична је ситуација и са трошковима – уместо планираних 150.000 немачких марака, испоставља се

да ће укупан улог бити милион. Приређивачима одзвања у глави реченица из писма Пере Ђорђевића Љубомиру Стојановићу, кад се овај, пре 100 година, нашао у истој ситуацији: „Куд би од бруке кад би се морао вратити

несвршена посла.“ Бранислав Бркић трпи огроман финансијски притисак. Договара се са штампаријом да се трошкови плате касније, од продаје књиге.

- Почетком **1998**, на захтев министарства културе, из буџета Републике Србије издваја се 1.628.460 DEM за конзервацију и фототипско издање Мирослављевог јеванђеља, иако наведена средства већ постоје у Фонду Мирослављево јеванђеље од 1984. године. За конзервацију је исплаћено 3.500 DEM, а остала средства су нестала. Истовремено, министар културе, Нада Поповић Перишић тражи од полиције да спречи издавање факсимила који се већ увелико штампа у Јоханесбургу.

- Једна макета је заплењена на аеродрому и завршила је у кући Михаља Кертеса, тадашњег управника царине.
- Приређивачи, који на свака три месеца морају да се врате у Србију, како би продужили јужноафричке визе, приводе се у полицију. Инспектор задужен за криминал у култури, Драган Карлеуша, преноси Вељку и Душану поруку да ће АИЗ Досије бити затворен, а њих двојица протерани уколико заврше штампу. У току разговора, схвата да је добио погрешне информације од министарства културе, те да је у питању: „повика на вука – док лисица месо једе“. Одлучује да заустави поступак.
- Један од оснивача, Ауторске издавачке задруге Досије, Мирко

Милићевић, и технички уредник,

Јован Ђорђевић, остали су у Београду да воде фирму док су Вељко, тада директор, и Дуле, главни уредник, боравили у Јоханесбургу. Како то већ бива, Досије је почео да послује много боље него док су ови били ту.

- 1998, на Видовдан, АИЗ Досије и ЈП Службени лист СРЈ завршавају штампу факсимила у Јоханесбургу.

- Вера Радосављевић, тада већ више од деценије у пензији, позвана је да уради рестаурацију и конзервацију оригинала и

рукопис прелази у Народну библиотеку Србије.

- Конзервација и двомесечно (изгледа неуспешно) снимање завршени су августа 1998, а рукопис је предат књиговесцу-реставратору Радомиру Ерићу тек марта наредне године. Потом је рад прекинут због НАТО бомбардовања и рестаурација повеза завршена је тек јуна 1999. Ерићу није дозвољено да стави на оригинал горњу и доњу копчу, које ставља на фототипском издању.

- У међувремену, Миломир Петровић, управник Народне библиотеке Србије, на позив Досијеа да види факсимил изјављује: „Ја сам се консултовао, ја ту књигу не смем ни да видим“.

- У листу Политика кажу да немају простора да објаве вест о изласку првог факсимила Мирослављевог јеванђеља у пуном колору – јер имају фељтоне из НОБ-а.

- Декан Правног факулте-

та, Дејан Поповић, професор

Упоредне правне традиције и

Реторике, Сима Аврамовић, шеф Катедре за теорију, социологију

и филозофију, Драган Митровић, професор Римског права, Обрад

Станојевић, и други омогућују Досијеу да користи просторије на факултету. Заузврат, Досије ради припрему за штампу часописа *Анали* и научних монографија Правног факултета.

• Отац Димшо Перић, професор Црквеног права, уговара пријем

код патријарха Павла, који благосиља подухват.

- Убрзо, један човек интервенише и тражи да се благослов повуче. Не жели да се представи нити да прича са Вељком. Лист Православље доноси следећу одлуку: објављује велики текст оца Димша Перића, професора Црквеног права, о издавачком подухвату столећа, који је благословио патријарх Павле, а у наредном броју Православље објављује исправку „из канцеларије патријарха“ – да је у питању био дуги разговор. На Вељков захтев, патријарх Павле

износи пред Свети Синод предлог да највише црквено тело расправи да ли је за њега „највише место“ по питању Мирослављевог јеванђеља овоземаљско или није. Синод одбија да о томе расправља, а патријарх Павле се, кажу, наљутио због тога. Тек пар година касније, Вељко Топаловић сазнаје идентитет особе која је интервени-

сала. То је био Слободан Милеуснић, управник Музеја Српске Патријаршије и један од чланова државне комисије за издавање фототипског издања. Да ствар буде чуднија, на почетку подухвата, 1994. године, Милеуснић је дао пуну подршку Вељку и Душану и учествовао у прикупљању грађе за Историјат Мирослављевог јеванђеља.

- Државна администрација диже из сенке и друге своје сараднике. Професор Ђорђе Трифуновић, слависта и члан поменуте комисије, одлази у Службени лист и

Т. Трифуновић

тражи да униште свој део тиража књиге, књиге коју није ни видео.

• Нада Поповић Перишић, министар културе, и формално забрањује објављивање факсимила, који је већ одштампан. Образложење је да је оригинал „пиратски“ снимљен, те да држава већ дуги низ година издваја средства за фототипско издање. Прва тврдња није тачна, а друга јесте. Госпођа министарка је „заборавила“ да помене да је снимање извршено 4 године раније, као и да су прикупљена вишемилионска средства нестала. Досије подноси тужбу против министарства културе. Убрзо, Нада Поповић

Перишић напушта место министра јер је постављена за српског амбасадора културе при УНЕСКУ (?), а замењује је Жељко Симић, који, такође, одбија да се види са приређивачима.

- Испоставља се да је забрана спасила приређиваче банкрота. Политика одједном проналази простор, објављује фелтон о Мирослављевом јеванђељу, а потом, у наредним годинама, још два фелтона. У тучу поводом најлепше српске књиге укључују се и остали медији.
- Досије не зна стварни разлог забране. Бивши политичари тврде да је то сигурно урађено

по налогу Мира Марковић, супруге председника Милошевића и председнице партије ЈУЛ

(Југословенска удружена левица). Њих бије глас да убијају политичке противнике, а како је Досије навијен да напада извор страха - Вељко са факсимилом одлази у седиште ЈУЛ-а и пита шта је разлог забране. Секретар ЈУЛ-а, Бисерка Јовановић, одушевљена је књигом. Куне се да забрана нема никакве везе с њима, јер би она морала да зна за то. Нуди помоћ. Вељко одбија, јер је, за њега, забрана дар с неба. Но, има једна ствар где би могли да ураде нешто. Сурадани, Мира Марковић шаље писмо министарству културе у ком тражи да се покрене акција за враћање Петроградског листа. Тако, стицајем околности, комуниста Мира Марковић постаје први српски политичар у историји који је покренуо акцију да се највреднија српска богослужбена књига комплетира.

- Професор Драган Митровић доводи у помоћ власника листа

Наша крмача, Бошка Савковића. Испоставља се да се он и Вељко знају од раније.

- Службени лист није у могућности да представи факсимил на Сајму књига, иако је централни део штанда наменски припре-

мљен за то. Наша крмача и Мала велика књига из Новог Сада, власника Радмила Мулића, који деле штанд, нуде свој простор. Владимир Гајтовић осмишљава начин да се постојећа ситуација претвори у предност – књига ће се излагати само сат времена дневно. Професор Машинског факултета,

Александар Пантовић израђује постамент од плексигласа. Општина Чукарица обезбеђује стубиће, а Атеље 212 морнарски канап којим ће књига бити ограђена. Момци из чудо-клуба

Партизан биће обезбеђење. Саобраћајца Драган Грбић у коферу са лисицама доносиће и односити факсимил сваког дана. Драган Малешевић Тапи, сликар-надреалиста и фалсификатор говориће о верности фалсификата Мирослављевог јеванђеља. Пред отварање Сајма књига, одједном се испред штанда појављује монтажни зид, који Бошко Савковић самоиницијативно руши...

- Мира Адања Полак, свесна забране, представља издање на РТС-у.

- На Сајму Вељко среће Војислава Шешеља и Томислава

Николића, претседника и потпредседника Српске радикалне странке. Објашњава ситуацију Шешељу и овај одлази на штанд Службеног листа. Каже им: Ја као правник и потпредседник владе кажем вам да слободно можете да изложите књигу, јер је забрана правно ништавна.

- Представљању на Сајму присуствују академик Мирослав Пантић, председник Крунског савета, Драгомир Ацовић, бројни новинари...

- Ненад Чанак, председник Лиге социјалдемократа Војводине, даје подршку издавачима и, у свом стилу, каже: Велика је свињарија што је држава

допустила да се Мирослављево јеванђеље представља на штанду Наше крмаче.

- Марта 1999, Вељко и Душан по пети пут путују за Јоханесбург. План је следећи: прегледаће све одштампане табакe факсимила, испратиће коричење првих примерака и одштампаће

пратеће књиге. Оља Џуверовић, конзул Савезне Републике Југославије у Јужноафричкој републици, обезбеђује приређивачима смештај у конзулату – свесна да раде на забрањеној књизи.

- На основу писама Душана Мрђеновића, *Jump Ship Studios* из Лос Анђелеса почиње снимање документарног филма Велика авантура у Јужној Африци.

Власник Миодраг Ђертић каже да неће финансијски помоћи приређивачима, јер што су они

у већем проблему то ће филм бити занимљивији. Отуд и сни-

мак проповеди Дезмонда Луиса

и заједничке молитве у цркви у Совету.

• Дан касније, НАТО почиње бомбардовање Србије и Вељко и Душан прекидају рад на пратећим књигама и враћају се у Србију.

• По прекиду бомбардовања, уз финансијску помоћ Младена и

Јована Ангелуса, Вељко се враћа у Јоханесбург и завршава штампу пратећих књига.

• У исто време, Душан Мрђеновић успева да, упркос санкцијама, прода књигу Конгресној библиотеци у Вашингтону, те универзитетима Принстон, Харвард, Јејл, Дамбертон Оукс... Свуда се налази у специјалним колекцијама највреднијих штампарских подухвата у историји.

• Радмило Мулић успева да прода 7 књига у једном дану у

Лондону и спашава издаваче банкрота. О поступку министарства каже: То је исто као кад би држава донела решење којим забрањује Сунцу да сија. Убрзо потом, књигу откупљују и универзитети Оксфорд и Кембриџ. Затим, Мулић прави изложбу посвећену Мирослављевом јеванђељу и наставља турнеју широм света.

• Сузана Судар у Канади, а

Милан Миленковић у централној

Србији и Драгомир Лајшић у Војводини, битно су помогли у реализацији продаје, што је посебна уметност.

• САНУ заказује промоцију факсимила Мирослављевог јеванђеља, али нови министар културе, Жељко Симић, то забрањује.

• Вељко се враћа из Јоханесбурга. Бошко му предлаже да крену у представљање забрањене књиге. Идеја је да се уиграју по мањим местима и припреме велику промоцију у Београду. Прво представљање било је у кафани Свети Никола у Великом Градишту. На видео биму, осим историјата Мирослављевог јеванђеља, приказују и документа о Фонду Мирослављево јеванђеље, издавањима из буџета Републике Србије итд. Дан касније, Вељка зове Милош Лончар, директор ДИПОС-а, Дипломатског стамбеног

предузећа, и тражи да се виде. У току разговора, Лончар каже да је добио налог „с највишег места“ да се књига легализује, с тим да Досије поклони држави 50 књига. Вељко одбија понуду. Помоћ државе била је потребна пре уласка у посао како би прикупили средства од спонзора. Забрана је погурала продају књиге, те би сваки договор са државом био штетан са пословне стране. Даље, да приређивачи, који су под дуговима, поклоне држави, која је украла више милиона марака за исти посао, 50 књига – подједнако је бесмислено колико и неоствариво.

- На молбу ЈП Службени лист СРЈ, ипак долази до потписивања Споразума с министарством културе. Службени лист ће, од свог дела тиража, поклонити министарству 30 књига, које ће бити подељене водећим институцијама културе. Вељко у Споразум ставља одредбу да ће предаја књига почети после избора предвиђених за 2000. годину. Министар Симић инсистира да добије првих 5 књига пре избора.

- Фебруара **2000.** године, фототипско издање представљено је у препуној свечаној сали САНУ, што је била прва званична про-

моција у Србији. Академици Мирослав Пантић, Предраг Палавестра, Никша Стипчевић и Дејан Медаковић са говорнице прозивају тадашњег министра културе, Жељка Симића, због недоличног понашања надлежних државних органа у целом случају и овај напушта скуп.

- Пријатељи подухвата сликају се после представљања у САНУ:

Петар Ђуричин, Владимир Гајтовић, Даринка Анђелковић, Милена Петровић, Душан Мрђеновић, Вељко Сибиновић, Драган Радуловић, Вељко Топаловић, Снежана Топаловић, Драган Грбић, Александар Костић, Александар Палавестра, (чуче) Олгица Милуновић, Невена Мрђеновић, Веселин Милуновић

нал, сада користи прилику да се слика са факсимилом: Љубисав, Војислав, Бранка, Вељко и Душан.

- Службени лист предаје пет примерака факсимила министарству културе. Уместо манастиру Хиландар, Народној библиотеци Србије, Народно-

музеју, Библиотеци САНУ и Универзитетској библиотеци, мини-

стар Жељко Симић дели књиге својим партијским друговима. Вељко му каже да министарство више неће видети ниједан примерак. Заменик Брборић каже да се стиди због поступка министра.

- Драган Гавриловић прави низ проба и штампа прву страницу Мирослављевљевог јеванђеља. То је до сад најбољи резултат у класичној офсет штампи, али верна репродукција осликавања на златној подлози остаје и даље недосађани сан приређивача. На полеђини листа налази се рад професорке Гордане Јовановић о начину на који се

изговарао текст у 12-ом веку, данашњи превод и кратак историјат књиге. Гавриловић затим штампа и пратеће књиге Историјат и Коментари у меком повезу, издавача АИЗ Досије и ЈП Службени лист. Министарство одбија да их откупи за библиотеке. Образложење – те године је министар Симић одлучио да све књиге за библиотеке откупи само од Верзал преса, издавача Симићевих Сабраних дела (?!).

- Октобра 2000-те године, пада режим Слободана Милошевића. Он је ухапшен, а наредне године, супротно важећим српским законима и тајним договорима које је имао са новим властима, везан је испоручен Међународном суду у Хагу. Тамо је и преминуо у току суђења. Његова супруга, Мирјана Марковић, преселила се у Русију и живела релативно нормалним животом.
- Драган Карлеуша постаје начелник управе криминалистичке полиције. Поново зове Вељка и Душана на разговор.

У присуству више инспектора обавештава их да је полиција пронашла испод кревета Слободана Милошевића факсимил Мирослављевог јеванђеља (број 036, поклон Жељка Симића), а у

кући Михаља Кертеса, бившег директора царине, заплећену макету. Вељко и Душан узимају макету, а факсимил, по њима, припада породици Милошевић.

- Бранислав Лечић постаје министар културе. Зове Вељка и

Дулета на разговор. Извињава се због понашања министарства. Предлаже да поклони по примерак факсимила Народној библиотеци и Народном музеју, тако што ће Вељко предати књигу приликом уручења.

- Историчарка уметности, Тамара Огњевић, инспирисана примедбом приређивача да је могуће да су два писара потписана у Мирослављевом јеванђељу, Григорије и Глигорије, пише рад Атрибуција писарских записа и илуминација у Мирослављевом јеванђељу и организује представљања факсимила у

- Котору – уз помоћ оца Момчила Кривокапића, манастиру Савина, Острогу, Бијелом Пољу...
- Епитроп Манастира Хиландар, Василије, долази у Београд и јавља се Вељку. Током разговора,

Вељко каже да ће Манастир Хиландар први добити факсимил на поклон, чим Досије изађе из дугова. Отац Василије одговара да зна кроз шта су прошли приређивачи и инсистира да манастир купи два примерка.

- Митрополит Амфилохије предаје књиге монасима Манастира Хиландар на свечаности у Народном музеју. Монаси га потом питају да ли је потребно да освештају књиге. Митрополит одговара: Ко сте ви да освештавате Јеванђеље, оно освештава нас!

У ПОЧЕТКУ БЕШЕ РЕЧ

- Године **2005**, УНЕСКО доноси одлуку да уврсти Мирослављево јеванђеље у Памћење света, међу, тада, 120 највреднијих докумената у историји.
- Југоимпорт СДПР, купује један примерак факсимила, који

председник Србије Борис Тадић (2005-2012) поклања пуковнику

Муамеру ел Гадафију, током прве од бројних посета Либији.

- **2006**, Бошко Савковић доноси одлуку да, према пратећој књизи Мирослављево јеванђеље - Историјат, снимити документарни серијал „У почетку беше реч“. Савковић жели да има званичну дозволу за „коришћење имена, назива и лика Мирослављевог јеванђеља у комерцијалне сврхе“ и подмићује тадашњег министра културе

Драгана Којадиновића једним примерком факсимила. На основу достављеног сценарија, министарство предаје Савковићу мишљење да је документарни филм најзначајнији подухват у култури Републике Србије те године и да ће га помоћи свим средствима. По изласку са састанка, Вељко предлаже Бошку опкладу да Министарство неће дати ни динар.

- Политика објављује сценарио будућег филма. Бивша министарка, Нада Поповић Перишић, тражи да се састане са Вељком

и Душаном, а исто је одбијала све време свог министровања. На састанку тражи да је не помињу у филму, јер она има углед и породицу. Вељко одговара да и они имају углед и породице, па то није сметало министарки да пошаље полицију на њих. Поповић Перишић потом предлаже да откупи остатак тиража, али да је не помињу.

- Неколико дана пред почетак

снимања, Савковић (лево) доноси одлуку да ће бити два наратора, један на терену одевен у одећу из доба о ком се говори, а други из off-а. Идеје су биле пун погодак.

Предраг Мики Манојловић пристаје да буде „невидљиви“

наратор, Зоран Кики Лесендрић компонује чудесну музику за

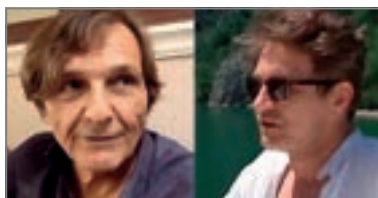

филм, Горан Добросављевић бриљантно монтира, а тонску

обраду урадио је Владимир Рацковић. Костиме су обезбедили

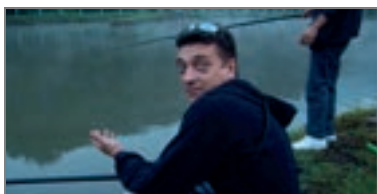
РТС, Народно позориште у Но-

вом Саду и браћа Драган и Горан Бјелогрић.

- Документарни серијал снимљен је на просторима од Петрограда до Јоханесбурга и широм Европе, без динара помоћи министарства. Савковић је, на име опкладе, исплатио Вељку 10 евра и, на омотима ДВД-а, одштампао: Овај филм није помогло министарство културе Републике Србије, а јесте министарство културе Републике Албаније. Филм је освајао бројне награде на светским фестивалима.
- Покушаћемо да представимо атмосферу током снимања.

- Драган Јаковљевић, помоћник сниматеља, представио је тим старешини и свештеницима у Бијелом Пољу:

- Ово вам је мутави наратор – Вељко Топаловић;

- Ово је глуви тонац – Бранко Млађеновић;

- Ово је слепи директор фотографије – Вук Дапчевић;

- Ово је режисер без идеје – Горан Шљивић;

- Ово је продуцент без пара – Бошко Савковић.

- У великој мери то је тачно, изузев за стварно професионалног сниматеља. Продуцент без пара касније је преузео и улогу режисера. Но, као и безброј пута до тада, резултат рада посвећеног Мирослављевом јеванђељу вишеструко је надмашио реалне могућности аутора. Опет је шанса на успех била као и да Застава Крагујевац направи спејс-шатл, али, уз Божју помоћ, десило се.

- Владика Јоаникије (Мићовић)

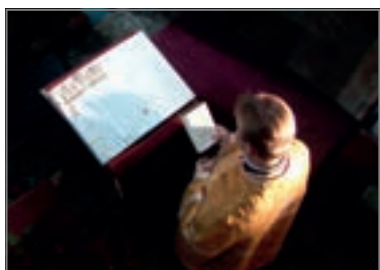
дискретно је објаснио Вељку како се по падежима мења реч Христос, што овај за све године није приметио.

- Бошко Савковић замолио је Хиландарску задужбину у Београду да обезбеди благослов за снимање у манастиру, где је Мирослављево јеванђеље провело 700 година. Није добио никакав одговор и, после три месеца чекања, купио је целу екипу у комби и спустили су се до Уранополиса. Док су чекали на визе, Бошко је предложио да обиђу манастир Каково и пред њиховим очима одвија се још једно чудо Мирослављевог јеванђеља. Бошко је упитао монахе да ли знају где се налази старешина

Хиландара, игуман Методије. Одговорили су му да управо пеца на језеру, које је у непосредној близини. Бошко и Вељко упутили су се тамо и добили благослов за снимање. Игуман Методије је скренуо пажњу Бошку да грчка полиција, приликом искрцавања

с брода филмских екипа које се враћају са Свете Горе, често заплени њихове снимке.

- Старешина Цркве Светих апостола Петра и Павла, отац Дарко Пејић, прочитао је на српско-словенском прву страницу Мирослављевог јеванђеља на почетку филма.

- Игуман манастира Рача крај Дрине, Сава (Ристић), подржавао је подухват од почетка. Учествовао је у прикупљању грађе за пратећу књигу Историјат, присуствовао представљањима факсимила и дао пуну подршку снимању документарног серијала. Међутим, тадашњи владика није му дао благослов да говори у филму. Игуман Сава испоштовао

је одлуку епископа, али и своју – глумио је у филму без речи.

- Равнатељ Државног архива у Дубровнику, Иво Орешковић, дозволио је српској екипи неограничено снимање. Кустос

Зоран Перовић представио је уговоре Немање и Мирослава с Дубровником. Обојица су допутовали на представљање филма у Сава центру у Београду.

- Руска национална библиотека дозволила је екипи да сними Петроградски лист и да га носи

по Руској националној библиотеци. Кустос Алексеј Медведев објаснио је колико се српских рукописа чува у библиотеци, а изнео је пред камере и Вуканово јеванђеље.

- Аустријска национална библи-

отека дозволила је вишесатно снимање у својим просторијама.

- Штампарија Адолфа Холцхаузена, која је урадила фототипско издање 1897. године – представила је екипи старе машине и технику којом је штампа изведена.

- Министарство културе Републике Албаније дало је

бесплатне визе екипи која је снимала по целој Албанији.

- Једини проблеми били су у Београду. Приликом снимања испред данашњег седишта председника Србије, некадашњег Музеја Кнеза Павла, у чијој је близини била срушена зграда у којој су убијени краљ Александар Обреновић и краљица Драга, ометан је звук.

- Да би снимила згариште Народне библиотеке на Косанчићевом венцу, екипа филма морала је да прескаче ограду.

- Књига инвентара, у којој је

уписано Мирослављево јеванђеље, снимљена је у шупи поред улаза у зграду Народног музеја. То је једино што је екипа успела да измоли од директорке Бојане Борић Брешковић.

- У филму и серијалу поново се наглашава да држава Србија ништа не предузима поводом враћања Петроградског листа, а у последњим сценама серијала аутори претпостављају да ће, у будућности, председник или краљ Србије или Уједињених српских држава полагати заклетву на Мирослављевом јеванђељу.

- **2007**, министарство културе најављује да ће, током дана европске културне баштине, Мирослављево јеванђеље бити изложено три дана и три ноћи у Храму Светог Саве. Људи су

чекали сатима да прођу поред књиге. Према проценама новинских агенција, између 200 и 300.000 људи је дошло да се поклати највреднијем српском рукопису. Но, на основу горње и доње копче, екипа филма

установила је да је - у лажној клима комори, коју су обезбеђивали прави полицајци - изложен

факсимил. Сретен Угричић, тада управник Народне библиотеке Србије, оправдава се на следећи начин: Да Вељко није указао на превару, нико не би ништа приметио.

- РТС откупљује права за приказивање у Србији. После првог

емитовања, директор Александар Тијанић склања филм у бункер и више није приказан за његовог живота. Вероватно зато што критикује и демократске власти поводом преваре у Храму Светог Саве. За то време, телевизијске станице у Републици Српској пуштају филм и серијал више од 20 пута. Филм је освојио бројне награде на фестивалима широм света и ниједну у Србији.

ЗЛАТНО ИЗДАЊЕ

- **2000-2015**. Исцрпљени приређивачи остају у блиском контакту, а њихови животни путеви се разилазе. Вељко наставља да прати коричење и продају факсимила, помаже Библиотеци Српске Патријаршије у изради факсимила Делачког евологиона, учествује у снимању документарног серијала, а све

остало време посвећује клађењу на коњске трке у Француској, Енглеској и Ирској. По доласку из САД, Душан приређује низ дивних књига за Досије студио, фототипско издање Београдског грбовника и Анала манастира Марча и Лепавина. Бранко оснива *The Daily Maverick*, који временом постаје водећи интернет

часопис у Јужној Африци, а серија чланака *Gupta Leaks*, доводи до смене председника Јакоба Зуме, за шта уредништво добија светску награду за истраживачко новинарство.

- **2013-2015**, Енглези усмеравају преносе трка на сателит који не покрива Србију и који нема довољно горива па врлуда у свим

правцима. Вељко набавља циновску антену, која је раније стајала на ирачкој амбасадни. Полако постаје јасно да ће ускоро сви преноси ићи преко оптичког кабла. Канал СИС пристаје да достави Вељку „брзе слике“ које иду преко оптичког кабла, но, кад су видели адресу, одустају. Вељко закључује да ситуација личи на

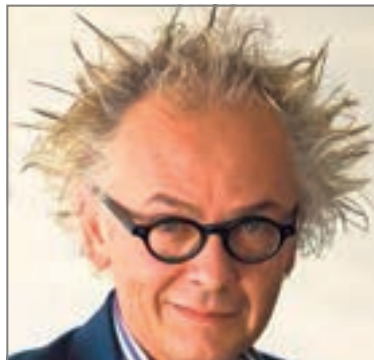
ону од пре 20 година, кад су се сви животни путеви затворили, осим рада на Јеванђељу. Радомир Ерић је укоририо последњи примерак факсимила из 1998. тираж је распродат и изгледа да је дошло време за ново издање. Вељко претпоставља да има финансијске резерве довољне за експерименте у штампи и израду првих примерака Златног издања.

• Током петнаестогодишње (?) реконструкције Народног музеја (завршене 2018), Мирослављево јеванђеље је чувано у Народној библиотеци Србије. Кажу нам да је, у том периоду, спречен покушај да се књига премести у Краљевски двор на Дедињу.

• Др Владан Тријић, шеф Археографског одељења Народне библиотеке, рекао је Вељку да није имао прилику да види оригинал. Један кључ од просторије у којој се чувало Јеванђеље је у Народном музеју, други у Библиотеци и никад није било право време.

• **2015**, Петроградски лист долази у Београд, где је изложен у Музеју Вука и Доситеја. Новинар Политике, Горан Волф, пре-

длаже министру културе Ивану Тасовцу да Политика направи посебан додаток посвећен Петроградском листу и Мирослављевом јеванђељу, на основу књиге Мирослављево јеванђеље – Историјат. Тасовац му одговара: Поручите онима из Досијеа да ћу да их ухапсим! (?)

• Председник Србије, Томислав Николић (2012-2017), при сваком сусрету са председником Руске

федерације, Владимиром Путином, моли да се врати Петроград-

ски лист. Николић, **2016**, отвара конзулат Србије у Петрограду и, са великом делегацијом и великим надама, посећује Руску националну библиотеку. Међутим, добија само копију листа на пергаменту, коју ће, потом, предати Народном музеју у Београду. У књигу утисака у библиотеци, Николић уписује: Не могу да вам опишем страхопоштовање које осећам док први, могуће и последњи пут, гледам српске књиге које ви чувате с љубављу. Када би више Срба могло да осети ово узбуђење, схватили би зашто волим и поштујем вашу земљу Русију.

• Др Јасмина Митровић Марић, саветница председника,

била је један од иницијатора покушаја враћања листа бр. 166. Током посете РНБ, преузела је копију листа и копију корица у којима се оригинал чува. Неколико година раније, као директор Карић фондације, организовала је куповину девет факсимила и њихову поделу српским институцијама културе у иностранству.

• **2016-2018**, Досијеу се прикључује Александар Поповић, стручњак за припрему за штампу. Станује близу Вељка, помагао је Бошку Савковићу у организацији снимања филма и, за разлику од Вељка, разликује све боје. Одлучују да крену у испитивање савремених штампарских технологија. Циљ је верна репродукција осликавања вршених на златној подлози. Извлаче максимум најпре од српских стручњака. Помажу им Драган Гавриловић, Досије Студио, Скенер студио Лазић, Милена Карић, Портал, Фотометрик, Публикум, Графомаркет, Јова+, Балатон

штампа... Направљено је и 200 штампарских проба широм света (САД, Јапан, Кина, Јужна Кореја, Индија, Израел, Грчка, Аустрија, Италија, Француска и Немачка). Заинтересовали су се и развојни тимови највећих светских произвођача штампарских машина (*Heidelberg, Rolland, Scodix, MGI...*). Као што већ бива поводом Јеванђеља, неколико пута Вељку и Александру чини се да су успели, али увек има нека финеса која недостаје. Офсетне боје немају метални одсјај и преламање светлости није као на оригиналу. Скидају се са златне фолије, те и та могућност отпада. Златни прахови, који су дали чудесан резултат ручним ношењем, не могу да прођу кроз офсет машине. Дигиталне машине које имају потенцијал - већином не могу да штампају формат Јеванђеља. Оне које то могу - не могу да нанесу боју преко злата, а њихово упаривање са UV flatbed штампачима не даје довољно прецизан резултат... У суштини, савремене машине су направљене да се добије што сјајније злато на омотима чоколадица, да се добије 3d злато и разни други ефекти, али нико није имао потребу да наноси боје преко златне фолије... Чини се да једна Хајделбергова машина може

да реши све проблеме. Таква не постоји у Србији и на целом Балкану. Вељко зове Петра Милатовића Острошког, који је помогао и приликом претходног издања. Објашњава му шта тражи и моли га да оде у Хајделбергов сервис у Бечу. Петар се јавља после сат времена: Постоје само три такве машине у Европи, најближа је на граници са Немачком, ја сам у возу и путујем тамо... Неколико дана касније, Петар, Вељко,

Вељкова ћерка Ведрана и Александар путују у Ауrolцминстер, у штампарију Естерман, која је већ пустила прве пробе. После силних лажних нада, Вељко и Александар не могу да поверују у оно што виде. То је оно о чему су маштали. Праве још неколико проба са разним фолијама. Све је савршено прецизно, преламање злата је као у оригиналу, боје се не скидају... По доласку у Београд, показују пробе члановима Хералдичког клуба, од којих су

многи видели оригинал. Душан Мрђеновић, Александар Палавестра, Љубисав Милуновић и остали буквално скачу од среће. Нису веровали да је могуће постићи такав резултат у штампи.

• На предлог Бранислава Попа-

дића, владика Епархије франкфуртске и све Немачке, Сергије, склапа са Баварском државном библиотеком уговор о издавању факсимила Српског псалтира, који се тамо чува. Владика се обраћа за помоћ др Зорану Недељковићу, управнику Библиотеке Српске Патријаршије и овај

доводи у Минхен књиговесца Звонимира Ратковића, Вељка, Александра и штампара Драгана Гавриловића, који су одлуком Светог Архијерејског Синода

именовани за чланове стручног тима за израду факсимила које ради СПЦ. Српски и немачки стручњаци брзо успостављају разумевање и, уместо предвиђених пола сата, у наредним данима стручњаци Баварске библиотеке дају своја мишљења о спорним научним питањима, стављају на увид српском тиму комплетну документацију везану за Српски псалтир, дозвољавају им снимање.

• Упоредо са штампарским пробама за факсимил Мирослављевог јеванђеља, Вељко и Александар раде и пробе за Српски псалтир, који има ликовне украсе осликане на великим златним површинама. План је да се, при Библиотеци Српске Патријаршије направи Центар за факсимиле. У наредним годинама, на Сајму књига, као издања Центра, појавили би се факсимили Мирослављевог јеванђеља, Српског псалтира (Кристина Милорадовић Радосављевић, која припрема дисертацију на тему ликовних украса Псалтира урадиће пратећу књигу), превод Хроника грофа Ђорђа Бранковића, каталози српских рукописа који се чувају у иностранству... Но, убрзо долази до ротације владика и СПЦ не зна где је уговор са Баварском библиотеком, не зна се

ни где је новац који је, за ту сврху, уплатила Управа за сарадњу са црквама и верским заједницама. Нешто касније, Библиотека Српске Патријаршије наићи ће и на зид ћутања у министарству културе поводом Мирослављевог јеванђеља...

- **2017**, председник Александар Вучић полаже заклетву на факсимилу Мирослављевог јеванђеља из 1998. Није нам познат разлог зашто то није урадио на оригиналу. Поменути факсимил је први пут видео 1998. године, у време док је био министар информисања. Бошко и Вељко показали су му забрањену књигу у згради владе Србије и објаснили ситуацију. Један примерак

факсимила из 1998, председник Вучић је, 2019, поклонио папи, а недавно му је један сарадник показао Златно издање.

- **2018-2019**, Александар Поповић дорађује припрему за штампу из Јоханесбурга и прилагођава је изабраној машини. Посебно обрађује: боју пергамента сваке странице, посебно мрка слова, посебно црвена слова, посебно иницијале, посебно злато, посебно оно што је бојено преко злата, посебно оштећења настала протеклом времена. Купује Eizo монитор и калибрише га према стандардима машине на којој ће књига бити штампана, што се показало као далековиди потез.

- Јуна 2018, на позив развојног тима Scodix-а, Вељко и Александар путују на сајам штампарских машина у Милану. Са собом су понели и припрему за штампу тест страница, и Естерманове одштампане пробе. Два сата после њиховог уласка у сајамску зграду, сви излагачи престали су да штампају унапред припремљене постере и покушавали да достигну резултат Естермана. Но, нико није успео да се приближи.

- Небојша Кривокапић, власник штампарије Графомаркет, заинтересовао се да помогне.

На његовим савршеним пруф машинама Александар и Вељко раде пробе боја, а користе и Графомаркетове штампарске машине за разне експерименте.

- Отац Доментијан, монах у манастиру Хиландар долази у Београд и тражи да се види са Вељком, како би купио факсимил Мирослављевог јеванђеља. У току разговора, Доментијан пуних 10 минута хвали филм Бошка Савковића не схватајући да се испред њега налази човек који је био „наратор на терену“, јер је овај, у протеклих 12 година, оседео и угојио се. Вељко сазнаје да отац Доментијан има књиговезачко послушање и предлаже му да се будуће Златно издање коричи у Хиландару. Доментијан каже да њега обучава Александар Ђеклић, али да му још није показао византијски повез.

Зову Ђеклића и он пристаје да са Доментијаном коричи прве примерке на Светој Гори. Зову Бошка и он пристаје да о томе сними документарни филм.

- Отац Доментијан, Александар Ђеклић и Вељко путују у Дероње

код Милоша Стојачића, који ће покушати да, средњовековним техникама, произведе биљно штављену кожу за Златно издање.

- По идеји Владимира Рацковића, професор Машинског фа-

култета Љубомир Миладиновић и његове колеге, праве макету кутије из које ће факсимил сам излазити.

- Библиотека Српске Патријаршије подноси захтев министру културе Владану Вукосављевићу

за дозволу како би се прикључила АИЗ Досије у изради Златног издања Јеванђеља и стварању Центра за факсимиле који би објављивао најбоља издања српских средњовековних рукописа. Захтев је игнорисан.

- Вељко пише директорки Народног музеја, Бојани Борић Брешковић. Објашњава да је постигнут јединствен резултат у штампи, који би желео да јој покаже. Позива Народни музеј да се, без финансијских обавеза, прикључи издавању новог факсимила и да заједнички наступе према европским фондовима за културу. Борић Брешковић не одговара на писмо, али заказује хитан састанак у министарству културе, наравно без Вељка. Тражи да се стопира ново издање. Поучени горким искуством претходне забране, у министарству нису вољни да предузму

тако драстичне потезе. Уместо тога, оснивају нову комисију на челу са др Ђорђем Трифуновићем, који је члан свих комисија везаних за Мирослављево јеванђеље већ 40 година, а чланови ће бити и др Владимир Тријић, шеф Археографског одељења Народне библиотеке Србије, Борић Брешковић, као директорка Музеја и Ласло Блашковић, управник Библиотеке.

- Вељко, потом, упућује исти предлог свим надлежним институцијама, уз напомену да ће државна администрација можда покушати да забрани и ново издање. Испоставља се да су полуге система чвршће него у Милошевићево време.

- Генерални секретар председ-

ника републике, Никола Селакковић, у одговору на ком стоји датум 21. август 2018, а који је послат Вељку 16. јануара 2019, пише да молба није у надлежности председника и додаје: али

у жељи да помогнемо на било који начин, обавештавамо Вас да смо Ваш допис проследили Министарству културе и информисања са молбом да сагледају наводе, као и да о томе будете обавештени писаним путем у законском року.

- Канцеларија за Косово и Метохију у 2018. години нема планираних буџетских средстава за ову врсту намене (21. новембар 2018, помоћник директора, др Душан Јовановић).

- Свети Архијерејски Синод не може изаћи у сусрет молби да откупи 40 неукоричених примерака, као и да Његова Светост

Патријарх српски Г. Иринеј не може написати предговор овом

издању (19. фебруар 2019, Епископ ваљевски Милутин, за Свети Архијерејски Синод).

- САНУ, према својим правилима, не објављује поновљена издања. Осим тога, постоје и други разлози: недостаци претходног издања (недовољна стручност у његовом припремању), проблематична питања око сагласности и ауторских права одговарајућих институција (Народни музеј у Београду); уврштавање још недовршене дисертације као пратеће књиге овог издања. (28.

март 2019, академик Злата Бојовић за Одељење језика и књижевности САНУ).

- Вељко се захвалио професорки Бојић на брзом одговору и замолио је да пошаље ненаведене стручне примедбе на претходно издање, издање у ком је учествовао сам врх САНУ, како би ново издање било боље. Није добио објашњење.

- После разговора и детаљне анализе коју сам данас обавио са службом која знатно више

од мене зна о условном проблему који сте ми јуче изнели по питању подршке и званичног објављивања фототипског издања Мирослављевог Јеванђеља, одговор је у најкраћем – негативан! Једноставно, радило се о Вашим предлозима и чињењу која превазилазе наша овлашћења и о чему се, после усаглашавања мишљења и оцене значаја поменутог дела са институцијама српске културе, одлучује на нивоу вишем од Министарства културе и информисања. Можда сам Вас овим у неку руку разочарао, али у мојој посвећености задатку који је био предамном, баш као и личном надлежношћу, даље нисам могао. Желим Вам све најбоље у ономе што је пред

Вама (18. јул 2019, секретар министарства културе и информисања, Александар Гајовић).

• Тако, испада, да канцеларија председника каже да је за питање издавања факсимила надлежно министарство културе,

а исто министарство тврди да се о томе одлучује на нивоу вишем од министарства.

• Министарство финансија – ваш захтев не налази се у надлежности Министарства финансија, можете се обратити ресорном Министарству културе... (16. август 2019, кабинет министра, без потписа)

• Но, једна институција је прошла испит Јеванђеља. Канцеларија

гувернерке Јоргованке Табаковић показала је интересовање за подухват, јер су у чувању оригинала током два светска рата кључну улогу одиграли службеници Народне банке. Банка је уплатила 100.000 динара као помоћ за будућу изложбу посвећену Мирослављевом јеванђељу и обезбедила галеријски простор за излагање.

• Приређивачи су замолили шпанску фабрику Лекта да направи специјални папир, по приложеним спецификацијама. Одговор је био да не праве тако мале количине. Но, када су

у Лекти схватили да је у питању један од најпознатијих рукописа у историји и покушају да се направи најбољи факсимил на свету – пристали су. Два месеца касније, папир стиже у штампарiju Естерман у Ауролцминстеру у Аустрији. Један рис папира долази у Београд и Вељко га предаје књиговесцима Радомиру Ерићу, Александру Ђеклићу и Звонимиру Ратковићу. Њих тројица имају искуства у ресторацији повеза средњовековних српских рукописа. За разлику од факсимила из 1998, Златно издање биће верно и по питању повеза свешчица, данашњих табак. Свака свешчица имаће 16 страница на папиру који је исте дебљине као пергамент оригинала и потребна је проба да се види да ли ће бити проблема у повезу, односно да се не зину отвори између табака, да лепак не пробије на листове... Сва тројица праве пробе и кажу да имају контролу, биће све у реду. Из претходног искуства зна се да је потребно 15 радних дана за повез сваког примерка и једини начин да се посао убрза је да раде сва тројица истовремено.

• Марта 2019, Вељко, Александар и Ведрана долазе у Ауролцминстер и коначно почиње штампа Златног издања. То је

најстреснији део посла. Александар и Вељко гледају прве табак под штампарским светлом, па носе да виде како то изгледа у канцеларијама, како на дневном светлу. Прикључује им се и Нор-

берт Естерман, власник штампарије. Не могу да нађу никакво побољшање. Боје које су месецима на монитору дорађиване у Београду истоветне су онима које излазе у штампи – калибрација је савршена. Злато у пиксел прецизно, као и колор преко злата, преламање светлости на злату – истоветно је оном у оригиналу. По први пут у животу пуштају књигу у штампу без икаквих интервенција. Александар

и Вељко су и даље нервозни, али Норберт је сигуран – тражи од Вељка да купи први примерак у претплати. Представницима Мерцедеса и БМВ-а, чији каталози чекају завршетак штампе Мирослављевог јеванђеља, по носно показује штампу злата у иницијалима Јеванђеља. Александар држи први одштампани лист у соби и свако јутро буди га одсјај злата из ореола тројице јеванђелиста. У недељу, штампарија не ради и Вељко, у башти ресторана, први пут на миру прегледа до тада одштампане

табаке. Листа страницу по страницу и схвата – На Божјем светлу ништа на свету не може да се пореди са овом књигом.

• У Аустрији је и Ведрана, Вељкова ћерка. Идеја је била да помогне ако буде проблем у споразумевању, јер одлично говори немачки. Но, Вељко и Александар одлучују да сами прегледају сваки појединачни лист, послажу у табакe (у оригиналу стране нису нумерисане) и запакују књижне блокове, те им се, у том послу прикључује и Ведрана. Драгана, Невзета и други радници с простора бивше Југославије, шале се са Ведраном како је отац довео да би имао бесплат-

ног радника. Века им додатно појашњава ситуацију: Он је и новац, који је „штедео за мене“, уложио у ову књигу, тако да ја не само да радим за џабе, већ и плаћам да би радила за џабе!

• Александар, Вељко и Ведрана провели су дане штампе под стакленим звоном, унутар кога је био идеални свет. Божанска благодат излила се на подухват – све је из прве излазило савршено. Ствари су ишле тако глатко само још приликом снимања оригинала 1994. Радници Естермана, који су

учествовали у послу, уписали су се на полеђину последњег листа Јеванђеља, тачније на два таква листа. Један примерак са потписима учесника, по завршетку коричења, купиће Норберт Естерман, а други ће ићи на аукцију.

• Пред повратак, Вељку се јавља Бранко Кричковић, дизајнер ентеријера из Новог Сада. Жели да купи факсимил из 1998. Вељко каже да могу да се виде док се враћа за Београд, те да има нешто занимљиво да му покаже. Вељко, Александар и Ведрана преносе првих 20 књижних блокова у Србију и стижу у Нови Сад. Бранко се одмах преплаћује на ново, Златно издање. Вељко и Александар покрећу причу о кутији из које би факсимил излазио приликом отварања, идеји која се дуго опире замислима

приређивача. Бранко предлаже да ангажује своје сараднике. На основу скице печата хумског кнеза Мирослава, коју је израдио Александар Палавестра и модела печата који је, за фак-

симил из 1998, направио Милослав Павелка, Бранков пријатељ

Милан Љубичић, излио је печат

у специјалним смолама. Жељко Новаковић успео је да осмисли жељену кутију.

- Бошко Савковић јавља Вељку да припрема фестивал документарног филма у Голупцу. Отвориће га филмом У почетку беше реч, па би желео да тамо покаже и књигу. Вељко каже да ће до тада већ бити укоричен први примерак Златног издања, те да би могли да прикажу сва три факсимила заједно – из 19-ог, 20-ог и 21-ог века. Могли би да

позову и Биљану Ећимовић, која

везе странице Мирослављевог јеванђеља, и да позајме изложбу о историјату рукописа од Радмила Мулића. Александар Поповић урамиће најлепше странице и иницијале Мирослављевог јеванђеља. Тако би сви лудаци били окупљени на једном месту, па би видели шта ће да се деси.

Прикључује се и Стеван Крстец. Његова Креативна радионица Балкан поклањаће по књигу сваком посетиоцу.

- Др Небојша Мијовић, председник општине Голубац,

Јасмина Глишић, управница библиотеке „Вељко Дугошевић“,

и Милен Богојевић у име туристичке организације, дају подршку идеји.

- Почетком јуна, Александар Ђеклић јавља да је успео да се избори са реконструкцијом источно-православног повеза Мирослављевог јеванђеља. У

дрвеним даскама има 63 отвора кроз које се провлаче канџе који повезују табаке. Више од 300 слепих отисака нанео је ручно. Оно што је кључно је да нигде не пробија лепак и нема „зевања“ између табака. Каже да је морао да примени све што је икад научио о књиговезаштву.

Радомиру Ерићу било је потребно пуних шест месеци док се изборио са својом варијан-

том повеза, а Звонимиру Ратковићу десет.

- Из Москве у Београд долеће

госпођа Евгенија Стрига. Упознала је Вељка преко заједничких пријатеља и дописивали су се током припреме и штампе Јеванђеља. Евгенија први пут Вељка види уживо на аеродрому и упућују се право код Александра Ђеклића. Полазе им сузе на очи кад угледају први укоричени примерак. Најлепша књига на свету добила је најбољи повез на свету. Евгенија, Биљана, Александар и Вељко, потом позајмљују из Библиотеке Српске Патријаршије фототипско издање из 19-ог века и полазе за Голубац.

- Филм, три факсимила и пратећа изложба привукли су велики

број посетилаца и пажњу медија.

- Искра Максимовић, директорка Тврђаве Голубачки град и њена сарадница, Жељка Миленковић, присуствују пројекцији филма и предлажу да изложба, колико сутрадан, пређе

у централни простор тврђаве, која је управо рестаурирана и постала је незаобилазно стајалиште свих крузера. Бошко преузима организацију изложбе. Он и Вељко осмишљавају назив:

Божанска инспирација – Мирослављево јеванђеље, додају

најлепше странице и превод истих, позајмљују од Радмила Мулића слике унутрашњости Хиландарске цркве и од Хералдичког клуба цираду са сликом тројице јеванђелиста. Бошко се посветио усавршавању поставке која је представљена приликом отварања Фестивала и тако је

настала изложба коју посећује 20.000 људи месечно.

- Почетком јула, Евгенија Стрига и њено удружење Бели Анђео организују претпремијеру изложбе у Музеју руских икона у Москви. Академик Елена Гу-

скова, директор Музеја Николај Задорожни, амбасадор Републике Србије Славенко Терзић и заменик руског министра културе Николај Овсијенко учествују у представљању књиге. Посебну пажњу поклањају Петроградском листу. Осим њих, свој

стручни осврт дају игуман Дионисије, управник библиотеке Московске духовне академије, и историчар Александр Черјомин.

- Пред отварање, Евгенија и Вељко схватили су да у Музеју не постоји одговарајући постамент за Јеванђеље. Одлазе по помоћ у Атонско подворје, велики манастирски комплекс који се налази у непосредној близини. Показали су игуману

Никити (Смернјагину) Златно издање Мирослављевог јеванђеља. Док је прелиставао страницу по страницу - видело се како му

књига отвара срце. Позвао је једног монаха и инсистирао да њих двојица сами пренесу аналоју од 80 кила до места изложбе. На том постаменту стајала је књига док је Вељко давао интервју

станици ТВ Русија, а на истом месту се, потом сликао органи-

заторски тим: Димитриј Савенко, протонамесник Бојан Попов, Вељко, Елена Зиновьева, Евгенија, протојереј Григорије Кириков из манастира Нови Јерусалим и Раде Анђелковић.

- Раде и отац Григорије организују посету Руској академији уметности. Академик Елена Ржевскаја (у средини) показује им галерију Академије и каже да је организаторима изложбе

Божанска инспирација – Мирослављево јеванђеље, простор на располагању кад год они пожелe.

- Евгенија и Вељко посећују Московску лавру и обилазе манастирске зграде и библиотеку.

Започињу разговори о стварању Православног центра за факсимиле, који би правио најбоља издања на свету, о изложби Лепота православља која би представила најлепша дела свих држава где се моли по православном обреду...

- Министар културе, Владан Вукосављевић и шеф Археографског одељења Народне библиотеке Србије, Владимир Тријић, посећују манастир Хиландар. Инсистирају да се корицење Златног издања не врши тамо, јер „не личи на оригинал“. Да ствар буде шашавија, ни један ни други нису видели ни нови факсимил ни оригинал. Министар који је, по својим речима, велики борац за ћирилицу и српство, није дозволио СПЦ да се прикључи Златном издању, а издвојио је 1.300.000 евра за

изложбу Марине Абрамовић и

80.000 евра за њен филм у ком сат времена гледа у магарца. Доделио је и 80.000 евра за снимање документарних филмова фирмама једне жене, која је, као своје референце, навела филмове Бошка Савковића. На питање новинарке Миње Милетић да објасни логику такве доделе средстава, одговор министра је био: Референце нису битне.

- Вељко и Александар крећу у Аустрију да однесу наручени примерак у штампарију Естерман. Успут застају у Бечу. Заједно

са Петром посећују др Андреаса Фингернагела, шефа рукописног одељења Аустријске националне библиотеке. Др Фингернагел је са интересовањем пратио све

пробе и дао низ корисних примедби, јер је и сам учествовао у изради више факсимила. Од раније има поштовање за књиговезачко умеће Александра Ђеклића, а сада први пут прегледа комплетну књигу. Доноси најуспелије западне факсимиле ради поређења. Дневно светло је у просторији и од приношења неких факсимила одустаје још из

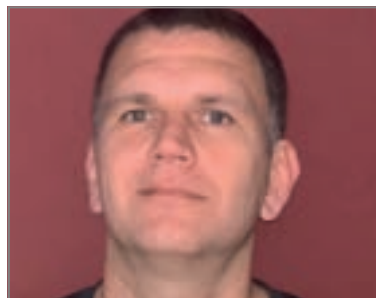
даљине. Уписује се на листу сарадника. Др Фингернагел је једини критичар чијег се суда Вељко плашио и осећа да му је пао камен са срца. Разматрају услове за каталогизацију књиге у Аустрији. Уколико би се каталогизација радила у Београду, Вељко би три примерка морао да поклони Народној библиотеци, а тренутно руководство се труди да саплете подухват, па је то бесмислено. У Аустрији су услови другачији, обавеза издавача је да понуди један примерак Националној

библиотеци са 50% попушта. Решење се намеће само од себе.

- Вељко и Александар односе примерак са потписима људи који су радили на књизи

Норберту Естерману. Он и његови сарадници не могу да престану да милују књигу. Уз логистичку помоћ фирме Фаса-

да из Старе Пазове и Тихомира

Топаловића, организују пренос тиража до Беча.

- Организациону помоћ пружа

им и Брана Марјановић. Обезбеђује и просторију у Минхену, где могу да се сместе књижни блокови.

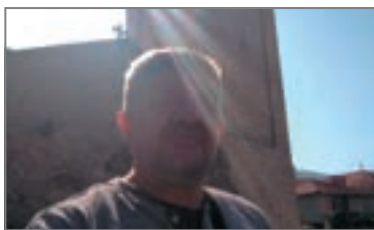

- Митрополит Амфилохије (Радовић), који је, својевремено,

у време забране факсимила из 1998, исти унео у Србију, који је уручио примерке манастиру Хиландар и који је говорио на представљању филма у Сава центру, заказује Вељку сусрет на Велику Госпојину (2019) у манастиру Дуга. Вељко подсећа Митрополита на поуку коју је упутио Хиландарцима да Јеванђеље просвештава нас и пита дали је уопште могуће дати благослов за такву ствар. Митрополит каже: „Ви имате благослов од Бога!“. Написаће предговор, али не гарантује за рок. Сагласан је да Митрополија буде саиздавач и подржаће подухват и финансијски. Подржаће и оснивање Центра за факсимиле и помоћи ће докторанткињама које проучавају ликовне украсе Мирослављевог јеванђеља и Српског

псалтира. Митрополит Амфилохије уписује се на лист сарадника. Одређује оца Велибора Цомића да га подсећа да напише предговор.

- Слободан Радовановић, као и много пута до тада, помогао је у организацији пута за Црну Гору.
- Зоран Тотић, Горан Шошкић, Вељко Сузић, Соња Швајц, Горан Јанковић, Нада Караџић, Борко Жиравец, Стеван Крстец и други организују бројна представљања по Србији.

Огњен Јововић представљају књигу у Даниловграду.

- Удружење Југословенска вој-

ска у отаџбини и Александар

Милићевић представљају књигу у Требињу, Манастиру Завала,

где монах Марко пореди мотиве рељефа манастира са сличним ликовним украсима Мирослављевог јеванђеља, и Манастиру

Тврдош. Владика Атанасије (Јевтић), који је помагао Вељку у првим издавачким корацима, пољубио је свету књигу када је видео.

- Уследио је позив у Манастир Острог, где се, пред кивотом Светог Василија и са отвореним

Јеванђељем, јеромонах Роман помолио за успех подухвата: „да се зна ко смо и одакле смо“.

- Витешки ред Чувара копља

Светог Георгија и Горан Вук Мећава у Банском двору у Бања Луци организују једномесечно

представљање факсимила, које

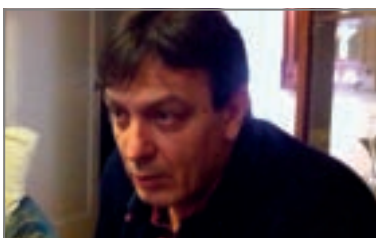
отвара професорка Милица Котур, а свечаност су украсиле ви-

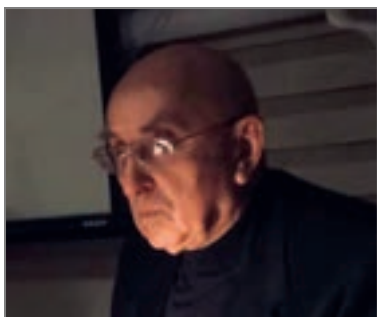
тешке даме.

• Горан Тадић оснива огранак Центра за факсимиле у Бања Луци.

• Дамир Османчевић и Глеб

Вишински, некадашњи директор Руског дома у Београду, помажу представљање Мирослављевог јеванђеља у Русији.

• Владимир Бабошин, пензионисани пуковник информатике, доктор филозофије и песник, преводи на руски филм У почетку беше реч и пратеће књиге Божанска промисао и Божанско надахнуће.

• Тамара Родвел преводи пратеће књиге на енглески језик.

• Сазнавши да ниједан примерак факсимила Мирослављевог јеванђеља није доспео до српских светиња на Косову и

Метохији, Ненад Лутовац одлучује да поклони пет примерака манастирима: Пећка Патријаршија, Високи Дечани, Грачаница, те Призренској богословији и Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

• Владика Теодосије (Шибалић) преузима донацију у Библиотеци Српске Патријаршије у

присуству управника др Зорана Недељковића. Они договарају с Вељком гостовање изложбе о

Мирослављевом јеванђељу на Косову и Метохији и владика Теодосије се уписује у листу сарадника.

• Музеј књиге и путовања Адлигат, где се чува оригинал забране и оригинал дозволе за фак-

симил из 1998, и Виктор Лазич прикључују се подухвату.

• Подухват финансијски помажу Бранислав Бркић, Александар Ђеклић, владика Атанасије (Јевтић), Душко Вујошевић, Бошко Савковић, Небојша Кривокапић,

Дејан Савић, Брацо Трбић, Душан Радовић, Драган Лончар...

• Председник Србије, Александар Вучић, и председник Руске Федерације, Владимир Путин, настављају да траже начин како да се врати Петроградски лист. Зачкољица је што би решавање једног проблема могло да покрене лавину нових. У музејима и библиотекама широм света налазе се предмети који су тамо доспели на сумњив начин, а представљају део светске културне баштине. Октобра 2019,

Димитриј Медведев, председник владе Руске федерације,

гостујући у Скупштини Републике Србије, обавештава посланике да је потписао Споразум о размени. Посланици га прекидају дугим аплаузом.

• Петроградски лист биће размењен за седам слика Николаја Рериха, процењених на више милиона евра, које се чувају у Народном музеју у Београду - такође без валидне документације о начину на који су доспеле тамо.

• Фебруара 2020, Александар Поповић осмислио је прелом пратећих књига Божанска промисао и Божанско надахнуће. Током наредних месеци, он и Вељко прилагођавају текстове и фотографије тој идеји.

• Професор Миодраг Марковић дао је нове идеје о датирању Цркве Светог Апостола Петра у Бијелом Пољу и тумачењу алилујара на првој страници Мирослављевог јеванђеља.

• Професорка Гордана Јовановић је објаснила како се изговарао текст прве странице Мирослављевог јеванђеља у средњем веку и прегледала Вељкове измене у данашњем преводу.

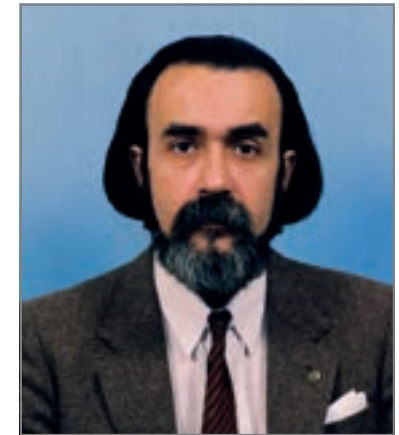

• Професор Алексеј Пентковски, литургичар, указао нам је на објашњење зашто недостају неки гласови у попису алилујара на последњим страницама рукописа.

• Др Светлана Мирчов указала нам је на два сандука са

највреднијим српским рукописима, који су нестали у Првом светском рату.

• Коста Кнежевић, истраживач, детаљно је описао судбине Аврама Левића и Димитрија Коњовића.

• Драгана Аћимовић је, у пратећим књигама, изнела неке од основних поставки докторске дисертације о фигуралним украсима Мирослављевог јеванђеља, на којој годинама ради.

- Кристина Милорадовић, која припрема докторску дисертацију о ликовним украсима Српског псалтира, рашчитала је већину скраћеница из пописа алилујара на крају Мирослављевог јеванђелистара, а неколико спорних разрешио је Вељко.
- Завршне коректуре пратеће књиге Божанско надахнуће

урадила је Наташа Јаковљевић. Током читања текста, почела је да улази у основе српско-словенског језика Мирослављевог јеванђеља, научила је да раздваја речи које су писане без размака у оригиналу... Нисмо били сигурни да је пут који смо изабрали у представљању превода текста прави, али Наташино

искуство даје нам наду да приступ има смисла.

- У тренуцима, када им се учини да ће преживети овај подухват, приређивачи сањаре о савршеним издањима Српског псалтира, Остромировог јеванђеља...

И кад сијаше догоди се да једно сјеме ђаде покрај љуца, и дођоше ђице и ђозобаше ја. А друго ђаде на каменито мјесто ... А друго ђаде у шрње... И друго ђаде на земљу добру; и даваше род који најредоваше и расџаше и доношаше ђо шригесеџи и ђо шездесеџи и ђо сџо.

То је био нама ђознаџи делић исџорије сџоменика који се џоком 850 ђодина ђојављивао и несџајао — изазивајући највише и најниже сџрасџи код људи који су долазили с њим у додир. Чесџо је једна ђодина њеџовоџ живоџа носила више драме неџо сџоџине ђодина живоџа сличних књџа.

Скривајући ја кроз векове мноџи нама ђознаџи и још мноџо више безимених Срба су с дирљивом ђажњом бринули о њему, најчешће осећајући или наслућујући њеџов значај. Иако већ деценијама склоњено од очију јавносџи, сам ђомен Мирослављевоџ јеванђеља изазива осећања ђосебноџ ђошџовања и блискосџи чак и код оних који ја никада нису видели.

Као да и из самоџ њеџовоџ имена доџире одјек сџарославних времена и као да нас усхићује и сама ђомисао да су Срби сачували једну дивну реликвију, сачували је од крадљиваца, ђожара, неџријаџеља, заборава, самих себе — сакрили је од времена.